

ВІДГУК офіційного опонента

доктора економічних наук, доцента, професора кафедри менеджменту Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» Самойленко Інни Олександрівни на дисертаційну роботу Рамазанова Владислава Андрійовича «Науково-методичне забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну», яка представлена до захисту у спеціалізовану вчену раду Д 44.052.03 на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертаційного дослідження

У сучасних умовах проблема енергетичного забезпечення сталого функціонування національної економіки набуває важливого значення. Особлива актуальність цих питань для України пов'язана із дефіцитом енергозабезпечення та високим рівнем залежності країни від імпорту енергоносіїв. З цих позицій актуальність дисертаційної роботи Рамазанова Владислава Андрійовича, присвячена обґрунтуванню науково-методичного забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну та енергетичної безпеки України в умовах ускладнення функціонування міжнародних енергетичних ринків, не викликає сумніву.

Автор аргументовано доводить, що диверсифікація джерел та маршрутів дозволяє знизити політичні, техногенні та безпекові ризики постачання газу. Аналізує доцільність розв'язання зазначених проблем у коротко- та середньостроковому періоді, обґрунтовує, що вибір оптимальних механізмів диверсифікації постачання природного газу в Україну також неминуче призводить до посилення конкурентної боротьби за споживача, а відтак – до збалансування цінової політики на ринку природного газу та у цілому на ринку енергоносіїв.

Важливо відмітити, що Україна веде цілеспрямовану політику на диверсифікацію джерел та маршрутів надходження природного газу. В рамках даної політики іде співпраця з європейськими операторами суміжних газотранспортних систем щодо можливості підписання по всіх точках з'єднання «угоди про взаємодію», а також над забезпеченням і розширенням технічних можливостей транспортування газу з території країн Європи. Тому дослідження науково-методичного забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну видається доволі актуальною задачею.

Тема дисертації пов'язана із пріоритетними напрямками розвитку

економіки України та забезпеченням її енергетичної незалежності. Зокрема, дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» «Вплив розвитку нафтогазового комплексу та альтернативної енергетики на стан енергетичної безпеки України» (номер державної реєстрації 0115U002415, 2015 – 2016 рр.), а також вона відповідає змісту Угоди про Асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (2014 р.), Енергетичній стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (2017 р.); Стратегії національної безпеки України (2020 р.); Національній економічній стратегії на період до 2030 року (2021 р.), іншим діючим нормативним та правовим документам у сфері енергетичного розвитку України.

Обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Рамазанова Владислава Андрійовича на тему «Науково-методичне забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну» обґрунтовані, логічні і достовірні. Вони містять значний обсяг аналітичного матеріалу, аналітичну оцінку діючих нормативно-правових документів, що регламентують діяльність щодо забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну, базуються на наукових дослідженнях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, глибокому аналізу масиву статистичних матеріалів щодо стану цієї сфери в Україні, результатах власних наукових досліджень автора, які набули практичного впровадження. Це відповідним чином підтверджено довідками від Міністерства енергетики України, ТОВ «Оператор газотранспортної системи України», АТ «Укртрансгаз», ТОВ «НТП «БУРОВА ТЕХНІКА».

Достовірність наведених результатів досліджень та обґрунтованість висновків і рекомендацій, сформульованих та запропонованих автором, підтверджується коректністю постановки та розв'язання теоретичних та практичних задач. Обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є результатом використання відомих в економічних дослідженнях методів системного аналізу, економіко-математичного моделювання, структурно-логічного підходу та ін. Це дало змогу автору надати достовірну оцінку існуючим причинно-наслідковим зв'язкам між економічними, соціальними, природними та політичними факторами у забезпеченні економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну.

Наукова новизна та практична значимість дослідження

Одержана у результаті наукового дослідження наукова новизна за своєю сутністю та формулюванням є вагомим науковим здобутком автора Рамазанова Владислава Андрійовича у розв'язанні наукового завдання – вдосконалення науково-методичних засад забезпечення диверсифікації постачання природного газу в Україну у контексті забезпечення її енергетичної безпеки та інтеграції до енергетичного ринку Європейського Союзу, що, на відміну від існуючих підходів, включає сукупність наукових та методичних підходів, практичних рекомендацій, націлених у цілому на підвищення рівня енергетичної безпеки.

До наукових результатів, що одержані дисертантом, слід віднести такі:

реалізація системного підходу в дисертаційній роботі для розроблення науково-методичних засад дослідження диверсифікації постачання природного газу в Україні, які враховують багатоплановість проблеми, вимоги до об'єкта дослідження в умовах трансформації соціально-економічних відносин, що дозволяє визначити напрями стабілізації енергозабезпечення країни (п. 1.2.);

підходи до науково-методичного обґрунтування економічних потреб України та її галузей у впровадженні заходів диверсифікації постачання природного газу в Україну та якісної оцінки рівня диверсифікації постачання природного газу з урахуванням наявного європейського досвіду у цій сфері (п.1.3);

підходи до техніко-економічних розрахунків варіанту транспортування газу у компримованому вигляді (технологія морського транспортування стиснутого природного газу (Compressed Natural Gas – CNG) на спеціальних суднах), а саме - за елементами зменшення капітальних вкладень на побудову системи підводних газопроводів чи заводів зі скраплення природного газу та суден LNG і собівартості транспортування в порівнянні з іншими варіантами, що дасть змогу, вибрати найбільш оптимальний варіант транспортування природного газу (п.3.2);

економічну модель ефективного управління газовим хабом як пріоритетного напрямку диверсифікації споживачів послуг з транспортування та зберігання природного газу, яка дозволяє визначити основні організаційно-правові засади забезпечення функціонування ГТС України (п. 3.3);

інструментарій та методичні підходи щодо розрахунку обсягів поставок газу через наявні газотранспортні системи з урахуванням мінімально можливого обсягу транзитного природного газу для забезпечення прибутковості його транспортування (п.3.1).

Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у розробленні теоретичних положень та науково-методичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну.

Практичне значення роботи полягає у тому, що розроблені в дисертації

підходи й рекомендації становлять основу науково-методичного забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україні.

Ці результати можуть бути використані органами державного управління як наукова база для прийняття рішень у сфері розвитку паливно-енергетичного комплексу України, плануванні і здійсненні її зовнішньої політики, зокрема, співробітництва із США, державами Каспійського регіону, державами Північної Африки, Близького і Середнього Сходу та країнами-членами Європейського Союзу, а також при підготовці заходів реагування на кризову ситуацію з надходження природного газу в Україну та його транзиту до країн-членів ЄС.

Повнота викладення результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях та апробація роботи

Автореферат відображає основні положення дисертації, де викладено теоретичні та практичні дослідження науково-методичного забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну. Основні наукові результати досліджень викладено опубліковано у 23-х наукових працях, серед яких 8 статей у фахових наукових виданнях України, з яких 3 входять до міжнародних наукометричних баз, 15 тез у матеріалах наукових конференцій.

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

Зміст дисертаційної роботи, яка розглядається, є цілком відповідним її темі, меті й поставленим на початку завданням. Загалом, дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Вступ містить традиційні рубрики, що відображають коротку характеристику дисертаційної роботи. У першому розділі дисертації досліджено концептуальні підходи до визначення енергетичної безпеки, її складових і шляхів забезпечення в Україні. З'ясовано існуючі підходи щодо тлумачення понятійного апарату дисертаційної роботи. Зокрема розглянуто зміст та наповнення державної політики диверсифікації джерел та шляхів постачання природного газу. Це дало змогу дисертанту розглядати її як складову частину забезпечення енергетичної безпеки, а також складову належного захисту національних інтересів в Україні у сфері енергетики без зовнішнього та внутрішнього тиску. Автор слушно стверджує: складність досліджуваних проблем пояснюється наявністю безлічі багатофакторних складових, пов'язаних між собою численними багатофункціональними зв'язками, включаючи економічні, політичні, соціальні й екологічні аспекти, а також особливостями сформованого енергетичного потенціалу країни, доступністю для видобування й подальшого використання (п.1.1).

З'ясовано місце диверсифікації постачання природного газу в системі факторів забезпечення енергетичної безпеки країни та зміст державної політики диверсифікації джерел і шляхів постачання природного газу. Виділено чинники енергозаощадження та енергоефективності, наявність власних енергоресурсів (вугілля, природний газ, нафта, біомаса й інші відновлювані джерела енергії),

можливі альтернативні варіанти диверсифікації імпорту природного газу, оцінено резерви природного газу.

Автор розглядає можливості прискорення інтеграції України в енергетичний простір ЄС (сполучені та синхронізовані енергетичні мережі) (п. 1.2). У п. 13 автор пропонує напрями збалансування енергетичної системи та перспективи розвитку енергетичного ринку України (п.1.3.).

У другому розділі дисертаційного дослідження розкрито структуру й особливості розвитку ринку природного газу України як складової європейського енергетичного ринку, проведено аналіз ризиків та загроз у розвитку ринку природного газу в Україні, які є наслідком впливу сукупності внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають характер тенденцій диверсифікації ринку природного газу країни та механізмів забезпечення енергетичної безпеки (п.2.1.). Автором пропонується науково-методичний підхід до оцінювання рівня диверсифікації ринку природного газу в Україні, а також підходи до вдосконалення економічного механізму підвищення енергетичної безпеки України за рахунок диверсифікації постачання природного газу.

Досліджено економічну модель ліквідного ринку природного газу. Встановлено, що впроваджені реформи досі не забезпечили двосторонню та вільну транскордонну торгівлю; правила ліцензування все ще залишаються досить жорсткими з огляду на те, що вони вимагають створення компанії на території України; тарифи та податки є несприятливими та не відповідають європейським стандартам; відсутні прозорі ринкові ціни, існують нечіткі та несприятливі правила постачання кінцевим споживачам тощо. Автор переконливо обґрунтовує, що ефективність механізму диверсифікації ринку природного газу залежить від дії визначених факторів, політичних і економічних інтересів гравців на європейських енергетичних ринках, ефективності політики енергозаощадження та енергоефективності, диверсифікація імпорту, сформованих стратегічних резервів, наявних енергетичних ресурсів тощо. Аргументовано доцільність використання науково-методичного підходу до оцінювання економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу.

У третьому розділі доведено, що вдосконалення інструментарію розроблення й реалізації проектного підходу щодо диверсифікації імпорту природного газу та створення газотранспортної інфраструктури в Україні має враховувати діючий в ЄС стандарт газової інфраструктури «N - 1». Автор представляє підхід до оцінювання рівня диверсифікації постачання природного газу до України на основі узагальненого індексу рівня диверсифікації ринку природного газу. Автор обґрунтовано робить висновок, що диверсифікація природного газу може стосуватися не лише маршрутів та обсягів його імпорту, але й різних типів енергоресурсів, джерел походження енергоресурсів, видів енергетичних технологій. Обґрунтовано, що сама по собі диверсифікація постачання енергії за видами та походженням не призводить до позитивного впливу на енергетичну безпеку, якщо вона стосується використання лише додаткових джерел енергії.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційного дослідження

За результатами аналізу положень, висновків та рекомендацій, що містяться у дисертації були сформульовані наступні зауваження та дискусійні положення:

1. Додаткового уточнення потребують напрями збалансування енергетичної системи та перспективи розвитку енергетичного ринку України.

2. У роботі, на наш погляд, недостатньо приділено уваги обґрунтуванню напрямів вдосконалення економічного механізму підвищення енергетичної безпеки України за рахунок диверсифікації постачання природного газу обмежує застосування проєктного підходу.

3. Додаткового обґрунтування потребують підходи до науково-методичного обґрунтування економічних потреб України та її галузей у впровадженні заходів диверсифікації постачання природного газу в Україну.

4. Автор слушно пропонує доцільність оцінювання сукупного показника диверсифікації постачання (індекс диверсифікації), що враховує кількість постачальників та обсяги постачання. Бажано було б привести певні приклади такого підходу на прикладі інших країн світу.

5. Жорсткий конкурентний механізм міжнародних ринкових відносин у газовій сфері, економічна й політична нестабільність, а також низка внутрішніх чинників вносять у виробничо-господарську діяльність вітчизняної ГТС елементи невизначеності та конфліктності. На наш погляд, бажано було б деталізувати сутність та специфічність прояву цього механізму у забезпечення енергетичної безпеки в Україні, а також правові шляхи адаптації до нього.

Разом із тим, представлені у відгуку дискусійні положення щодо змісту дисертації та висловлені зауваження до її тексту не зменшують наукової та практичної цінності отриманих внаслідок виконання цього дослідження результатів.

Автореферат цілком розкриває зміст структуру дисертації та дає повне уявлення про виконану роботу дисертаційної роботи. Опубліковані автором праці за темою дисертації відображають зміст теоретичного, аналітичного й практичного дослідження, викладеного у дисертаційній роботі. Докладне ознайомлення з дисертацією, авторефератом та основними публікаціями дозволяє стверджувати, що вони відповідають необхідним вимогам щодо кандидатських дисертацій.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дисертаційної роботи «Науково-методичне забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну», автореферату, публікацій Рамазанова Владислава Андрійовича дає змогу зробити такі висновки:

1. Дисертаційна робота є завершеною науково-дослідною працею і відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством».

2. В дисертації отримані й наведені нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, які у сукупності спрямовані на розв'язання важливої науково-прикладної проблеми та вдосконалення науково-методичних засад забезпечення диверсифікації постачання природного газу в Україну у контексті забезпечення її енергетичної безпеки.

3. Автореферат за формою і змістом є ідентичним тексту дисертації, а публікації розкривають основні наукові та практичні результати дисертаційної роботи.

4. Відмічені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки одержаних результатів у дисертаційній роботі.

5. Зміст дисертаційної роботи відповідає обраній темі, забезпечує досягнення поставленої мети і вирішення завдань дослідження.

6. Оформлення дисертації та автореферату відповідає діючим вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та іншим нормативним документам Міністерства освіти і науки України.

Таким чином, дисертація «Науково-методичне забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну» за актуальністю, новизною, теоретичною та практичною цінністю, змістом, оформленням та структурою повністю відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами та доповненнями згідно Постанови від 19 серпня 2015 р. № 656), що висувають до кандидатських дисертацій, а її автор Рамазанов Владислав Андрійович заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - «Економіка та управління національним господарством».

**Офіційний опонент, д.е.н., доцент,
професор кафедри менеджменту
Національного аерокосмічного
університету імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»**

І.О. Самойленко

Підпис Самойленко Інни Олександрівни

Засвідчую

Вчений секретар Вченої ради

Самойленко І.О.